

We zijn in deze lijn opgevoed!
't Was de goede lijn!
Wij blijven er in!
Wij staan op eigen, gezonde Calvinistische
beenen!
En hebben nog raggegraat!
En met open vizier willen wij strij-
den! Eerlijk en ridderlijk!
Amsterdam B. A. KNOPPERS.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XXIV.

De pluriformiteit der wijsbegeerte.

De wijsbegeerte is, evenals de religie, een geestes-
strooming, die gestadig door de menscheit heen-
golf en een heerschenden factor vormt in de wereld-
geschiedenis.

Het is daarom altijd gewenscht en leerzaam tus-
schen die beiden de parallellen te zoeken, en de
overeenkomst en wisselwerking vast te stellen.

Op die wijze krijgt men het best en het vlottst
een gewenscht inzicht in het karakter en de be-
teekenis van het zoo moeilijk grijpbaar verschijnsel
der wijsbegeerte.

Natuurlijk moeten wij nuchter oppassen voor over-
drijving.

Het verschil tusschen godsdienst en wijsbegeerte
is gedurig een tegenstelling als tusschen betrek-
kelijkheid en volstrektheid.

De religie heeft God en ontwikkelt zich uit
haar oorsprong.

De wijsbegeerte zoekt God en tast naar het
schonerend doel.

In den godsdienst is iedere reformatie in begin-
sel een terugkeer tot de oude paden.

In de wijsbegeerte is de hervorming een ont-
dekken van onbekende wegen.

Wanneer wij dus een parallel vinden tusschen
Luther en Descartes als geestelijke hervormers, moet
de betrekkelijkheid der wijsbegeerte hierbij ter dege
in rekening worden gebracht.

De daden der groote hervormers, Luther en Cal-
vijn, hebben een absolute betekenis voor het na-
geslacht. In zekeren zin is hetgeen zij uit den chaos
van Rome aan het licht hebben gebracht onver-
beterlijk, gezaghebbend voor alle eeuwen. Er zal
nimmer in later tijden een man opstaan, die de
hervorming der 16de eeuw door een nieuwe refor-
matorische daad zóódanig overtreft, dat deze als
een fase van ontwikkeling, als een voorbijgegaane
episode in de geschiedenis, achter ons ligt.

Maar in de wijsbegeerte is het anders.

Hier verloopt de ontwikkeling in fasen en spron-
gen. De Grieksche wijsbegeerte vormt een afgeslot-
ten tijdperk, waaruit de menscheit zeker nog gees-
tesvruchten oogst, maar waarheen zij niet meer
terugkeert als tot een voor haar gezaghebbende
eeuw.

Descartes ontstak een nieuw licht, waardoor de
glans van Aristoteles verdofte.

Maar deze hervormer heerschte zelf slechts zóó-
lang in het rijk der gedachten tot een andere
en groter geest dan hij zijn theorie omwierp.

De „Luther“ der wijsgeerige reformatie is op
zijn beurt slechts de voorlooper van Immanuel Kant
geweest.

Wij komen later op dit punt terug, wanneer wij
de betekenis van dezen filosofischen Hercules,
bij wien Descartes slechts een schildknaap is, zul-
len schetsen, maar wij willen, dat onze lezers van
moot af dit betrekkelijk karakter van de wijsbe-
geerte goed in het oog zullen vatten, opdat we
bij de vergelijking tusschen wijsbegeerte en gods-
dienst niet worden misverstaan.

•••

Welnu, zie dan ook, hoe de wijsbegeerte evenals
haar „volmaakte zuster“, onderworpen is aan de
geheinzinnige wet der pluriformiteit.

Hoe kan men het best het grondkarakter van de
nieuwe Cartesiaansche leer, die een paar eeuwen
dirigent was, beschrijven?

Men kan zeggen: het Cartesianisme is een zu-
ver rationalistische geestesrichting, en deze defi-
nitie is juist, maar heeft nog oriëntatie noodig.

Descartes begon met den twijfel aan de vertrou-
waarheid van de zintuigen, maar hij eindigde met
vertrouwen te stellen in de menscheit, rede en
de haar ingeboren principes.

Zijn rationalisme was dus dogmatisch.

Met zijn kritiek bleef hij staan aan den ingang
der rede: voor den god der rede zelf knielde hij
als voor de gezaghebbende majesteit. De rede zelf
te kritiseren was een taak, waartoe anderhalve
eeuw later het moedige genie van Kant zich zou
opmaken.

Maar verder.

Tot voorwerp van zijn wijsgeerig onderzoek
stelde Descartes de natuur der dingen en de
verklaring van hare verschijnselen uit het wezen
en de wetten der natuur.

In dit opzicht was zijn filosofie dus zuiver na-
turalistisch.

Het rationalisme van Descartes wordt dus nader

gekenschetst door de toevoeging: dogmatisch-natu-
ralistisch, gelijk omgekeerd de uitdrukking ratio-
nalistisch een verbijzondering is van het algemeene
begrip: dogmatisch naturalisme.

Gelukkig toch met de opkomst van het Car-
tesianisme heeft de wijsbegeerte ook in Engeland
een wedergeboorte doorgemaakt.

Francis Bacon (gest. 1626) trad ook op als
een held der „nieuwe gedachte“, een bestormer
van de oude middeleeuwsche school.

Ook hij fondeerde zijn filosofie op het geloof
in de betrouwbaarheid der menscheit, rede en
stelde tot haar object de natuur der dingen, maar
terwijl door Descartes bij dit onderzoek op den
voorgond gesteld werd als instrument het klare
denken, legde Bacon den nadruk op de waarneming
en ervaring.

Daardoor ontsprogen in de nieuwe wijsbegeerte
twee hoofdrichtingen, het empirisme (van empirie
= ervaring) en het rationalisme, één zijnde
in den wortel (de betrouwbaarheid der rede), ver-
schillend in waardeering en gebruik van het middel.

Dat is dus reeds een duidelijke pluriformi-
teit (veelvormigheid) van de filosofie, en deze
is scherper en sterker dan de pluriformiteit van
het Protestantisme.

Op den stam van het Protestantisme zien we
ook verschillende bloeisel, en het zijn ook hier,
merkwaardigwijze, twee hoofdrichtingen, waar-
in de Reformatie zich ontplooit: het Lutheranisme
en het Calvinisme.

Mogen we de parallel ook tot de personen door-
trekken, dan heeft Descartes de meeste overeen-
komst met Calvin en Bacon met Luther.

Calvin is de groote stelselbouwer van het Pro-
testantisme en, hoewel in God den wil eerend
als het principie der souvereiniteit, heeft hij in het
geloofleven het primaat van de rede gesteld.

Bij Luther ontbreekt zeker niet de verstandelijke
beziinning, maar zijn geestesgesteldheid brengt hem
er toch toe zijn grootste kracht te ontwikkelen op
het terrein der ervaring. Het Lutheranisme doet
zich aan ons vóór, niet als systematisch, maar
als ethisch en empirisch christendom.

Maar men accentueere deze pluriformiteit niet
te krachtig.

Enkele dogma's, aan den omtrek gelegen, daár-
gelaten, verloopt de pluriformiteit niet in antithese.

Het is echt, gelijk het woord uitdrukt, veelvul-
digheid van vorm, bij gelijkheid van inhoud, en
zoo is het ook nu nog op het gebied der christe-
lijke religie.

Later komt het methodisme, nóg sterker en be-
wuster, het element van wilsactie en ervaring op
den voorgond dringen, maar, zolang het Woord
Gods als ken- en levensbron geëerbiedigd blijft,
is er geen sprake van elkander bestrijdende scholen.

De eigenlijke antithese schuilt niet in den boe-
zen van het evangelie-getrouwe christendom, maar
ligt tusschen dit christendom en het veelvoudig
geschakeerde ongelooft.

Maar let nu op de pluriformiteit der moderne
wijsbegeerte en zie, hoe deze een woelenlijk ander
karakter verloond.

In wezen en beginsel zijn de met Descartes be-
gonnen en uit hem ontsprongen wijsgeerige rich-
tingen één.

Negatief door de ontkenning, althans miskenning,
van de geopenbaarde waarheid; — positief
door het streven naar de ontdekking van de waar-
heid in den weg van verstandsactiviteit.

Maar in de verdere ontwikkeling is het vorm-
verschil zóó groot, en wordt het steeds zóóveel
groter, dat het moeilijk valt den eenheidswortel
terug te vinden en somtijds de antithese over-
heerscht.

Neem de Engelsche filosofie.

Bacon was de grondlegger van het empirisme, een
filosofie, die natuurlijk ontsproot uit den prakti-
schen, meer tot handelen dan tot bespiegelen ge-
neigten, Engelschen volksgeest.

Maar uit de school van Bacon treedt straks John
Locke (gest. 1704) naar voren, en hij maakt de
variatie, die er ten opzichte van het Cartesiaansche
rationalisme bestond, tot een tegenstelling, door te
ontkennen, dat de menscheit, rede uit zichzelf en
in zichzelf iets van de waarheid zou kunnen vin-
den. Hij bestrijdt het bestaan van de aangeboren
ideeën en leert, dat de menscheit, geest is een
volstrekt leeg orgaan, een tabula rasa (onbe-
schreven boek), enkel instrument, zoodat de mensch-
de waarheid puur en uitsluitend door waarneming
ontdekken moet.

Daar deze waarneming hoofdzakelijk geschieden
moet in de, den mensch omringende, wereld en
het contact met die wereld bemiddeld wordt door
de zinnen, draagt zijn stelsel den naam van sen-
sualisme (sensus = zinnen).

In dezen eenen sprekenden, klassieken, zin is
zijn heele filosofie gekarakteriseerd: Nihil est in
intellectu quod non fuerit in sensu (daar is niets
in het verstand, wat niet eerst was in de zinnen).

Men ziet, het verstand wordt niet buitengesloten,
want de zintuigen zijn feitelijk niets anders dan
werktuigen van het verstand, maar de taak en
de functie, die aan het verstand wordt toebedeeld,
is een andere dan bij het echte rationalisme.

Uit dit sensualisme nu moest natuurlijker wijze
straks ook het materialisme ontsproten.

Descartes werd, gelijk we gezien hebben, onbes-
doeld de weghereider van het materialisme door
zijn mechanische natuurbeschouwing en door de
vastknoping van de ziel aan de materie van het
lichaam.

Het sensualisme werd op zijn wijze ook de bakor-
mat van het materialisme door de kennis geheel
afhankelijk te stellen van de zinnelijke waarneming,
en dus den geest te binden aan de stof.

Zoo leidde de wet der pluriformiteit bij dit deel
der filosofie niet tot verrijkende ontwikkeling, maar
tot ontarding en versterving.

B. W.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Evangelisatie en de Verkiezing.

Dat is wat men noemt een „zware“ stof, die ik
tot onderwerp van dit artikel koos. Misschien frons
de een of andere lezer de brauwen en waarscht
mij in gedachten met het bekende „Schoenmaker,
houd je bij je leest“. Nu is het reeds in het na-
tuurlijke leven waar, dat geen schoenmaker ter
wereld zich bij zijn leest houdt. Daar is geen soort
van menschen-zoo wijsgeerig aangelegd als juist
de schoenmakers. Of er een zekere analogie be-
staat tusschen het luren op een oude zool en het
indenken van formules en systemen, ik weet het niet.
Wel schijnt de volksmond hierop te doelen, als
zij van sommige theorieën en beschouwingen zegt,
dat zij zoo „droog“ zijn als „leer“. In elk geval,
wie als huisbezoeker of tractantverspreider een
pothuis of schoenenhoek binnenstapt, weet, dat hij
niet spoedig weer op straat zal komen. Zoodat hij
de houten pennetjes in de zool klopt, zoo tracht
de schoenmaker zijn argumenten in uw gemoed te
hameren. Hoe kleiner het pothuis, hoe groter de
philosophische vlucht van den schoenmaker. Het
is alsof de lezers, langs den wand gestapeld, dikke
folianten zijn! Ik vind dit mooi! En moeder vind
ik, dat God zoovele schoenmakers achter hun leest
heeft weggeroepen en tot groote dingen gebruikt
in Zijn koninkrijk. Maar — nu zet ik toch waar-
lijk een grooten neus op een kleinen schoen! Want
ik ben geen wijsgeer en ook geen schoenmaker.
Ik wil in het geheel geen verhandeling schrijven
over het onderwerp in mijn artikel genoemd. Ik
wil alleen maar vertellen hoe in de praktijk des
levens de evangelisatie en de leer der Verkiezing
elkander somtijds ontmoeten. En juist aan de practi-
cien ik onbedoeld iemand pijn mocht doen.

Voor eenigen tijd werd ik op de markt door
iemand aangeklampt, die mij inlichtingen vroeg over
het z.g.n. Russellisme. Hij was onder de bekoring
gekomen van de leer, dat er geen hel is. Ik liet
hem bij mij komen en had mij op de bespreking
der lectuur dienaangaande geprepareerd. Maar ik
ga altijd uit van de gedachte, dat er overeenstem-
ming bestaat tusschen levensbeschouwing en le-
venservaring. En daarom informeerde ik er eerst
eens naar, waarom hij zich tot het Russellisme
aangetrokken gevoelde. Mij bleek, dat ik met een
gereformeerde te doen had. De man was echter
afgedwaald en beleed mij zijn schuld. God had hem
niet losgelaten, hij was weer „zoekende“ gewor-
den. En nu was die eigenaardige toestand ont-
staan, die een ieder kent, die in het bevindelijk
leven geen vreemdeling is: de toestand van „op-
en-neer“. 's Avonds op de knieën ondervond zijn
ziel de vrede en troost des geloofs en 's morgens
jaagde de bloedwreker hem voort. Gisteren „op
de liefelijke bergen“ en heden „in het kasteel Twy-
fel“. Maar nu komt het! De man vertelt dezen
voor zijn besef zoo vreemden zielstoestand aan
sommige geloovigen, hij zegt: „ik bid wel, maar
ik krijg maar geen zekerheid“ en wat krijgt hij
ten antwoord: „Ja, als je niet uitverkoren bent,
zal al je bidden je niets helpen, dan wordt je
toch niet zalig“. Kijk, zei hij, die beschouwing be-
vredigt mij niet en daarom zoek ik iets anders.

U gevoelt, hier had ik gemakkelijk werk. Ik kon
zeggen, van die beschouwing moet ik óók niets
hebben. Maar wat die gereformeerden u gezegd
hebben, is niet gereformeerd. Zij hebben u in één
adem een waarheid en een leugen verteld. Het
is volkomen waar, dat wie niet uitverkoren is, niet
zalig zal worden. Het is volkomen ónwaar, dat,
wie oprecht en ootmoedig om vergeving bidt, ver-
loren zal gaan. Want de God, die van eeuwigheid
de Zijnen verkiest, werkt in den tijd in hun hart
berouw en bekeering, gebed en geloof. „Al wat de
Vader geeft, zal tot Mij komen, en wie tot Mij
komt, zal ik geenszins uitwerpen.“ Toen ik dat
aan mijn bezoeker had uitgelegd, kon ik eigenlijk
het boekje van Russel wel dichtlaten. Ik wakte
hem op weer geregeld ter kerk te gaan, wat hij
ook beloofde.

Moet br Baas daar nu een artikel over schrijven?
zal men vragen. Dat weten wij allen wel. Dat die
mensen er zulk een averechtsche beschouwing
op nahielden, is toch van weinig belang. Ja maar,
nu komt het!

Zondag d. a. v. ga ik ter kerk. Aan de orde van
behandeling is Zondag 7. Ik zou er boven willen
schrijven: „De Evangelisatie-Zondag“. „Worden
dan alle menschen wederom door Christus zalig,
gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden?“

Neen zij, nu
oprecht gelo-
waarheid, di-
zouden kun-
het gaal om
Alles komt
verloren. Dá-
gelijk!

De predik-
gang. Alle
kan ze niet
salig maken,
maar Christ-
den wij Chri-
nen wij niet
verloren be-
had ik een
aren had af-
minstens tw-
prediking o-
bediening di-
de man der
U, laat U n-
zoeker onde-
was hij dan
Zeker, de pr-
halve waarh-
de voorzijde
Hij wou mir
als de opste-
is altijd de
bonden — d-
Nu geloof
maar zijn in
zondering is
loof het nog
mizondering
Ik wil geloo-
en bekeering
de heerlijke
nemen, dat
ting van zijn
predikatie h-

Waarom
zoms nog n-
deerkamers
zu een poos
vrijmoedighe

Daar heb-
Herv. Kerk.
Ziehier he-
over die uit-
wordt onder-
Het gehee-

Ma-
Een zoe-
zich ontg-
en De K-
toch een
het kan
kerk, als
lijke reg-
tegen Go-
Op die
van „Ou-
„Met l-
leeraar o-
menten l-
loopt, en
de helijg-
„Utrechts-
digheid“
moderne
eens: een
zoo hij t-
inderdaad
Woord he-
Gods, ma-
voor de
bundel v-
heeft men
en andere
lezen van
wanneer
dan word-
wat het

„Baat-
En dit
Uit dez-
voort, dat
moet hui-
ten deele
Uit deze
dat wij d-
oprollen,
ting der

Ten sl-

Onder de
fabrik
behoort